

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ГАРМОНІЙНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ВНЗ МВС УКРАЇНИ

У статті розглянута проблема гармонійного розвитку особистості курсантів вищих навчальних закладів МВС України в контексті чинників, що утрудняють цей розвиток. Представлено теоретико-психологічний аналіз понять гармонійний і дисгармонійний розвиток, розглянуто ознаки і чинники особистісної дисгармонії, виділені критерії гармонійного розвитку особистості. Представлені в статті результати емпіричного дослідження відбивають особливості і рівні розвитку гармонійності особистості курсантів, їх особистісний профіль, а також дані кореляційного аналізу рівня гармонійності особистості і інших особистісних якостей курсантів.

Ключові слова: розвиток, особистість, гармонійний розвиток, психологічні чинники, що утрудняють гармонійний розвиток, курсанти, вищий навчальний заклад, Міністерство внутрішніх справ.

В статті розглянута проблема гармонічного розвитку особистості курсантів вищих навчальних закладів МВС України в контексті факторів, що утрудняють дане розвиток. Представлено теоретико-психологічний аналіз понять гармонічного і дисгармонічного розвитку, розглянуто ознаки і фактори особистісної дисгармонії, виділені критерії гармонічного розвитку особистості. Представлені в статті результати емпіричного дослідження відбивають особливості і рівні розвитку гармонічності особистості курсантів, їх особистісний профіль, а також дані кореляційного аналізу рівня гармонічності особистості і інших особистісних якостей курсантів.

Ключевые слова: развитие, личность, гармоничное развитие, психологические факторы, затрудняющие гармоничное развитие, курсанты, высшее учебное заведение, Министерство внутренних дел.

Постановка проблеми. Розбудова нової, демократичної, сильної і незалежної України висуває на чільне місце всього суспільного життя проблему зміцнення та трансформації інституту органів внутрішніх справ. Для досягнення високого рівня суспільної користі роботи системи МВС кожний працівник повинен усвідомити соціальну значущість своєї діяльності та її результатів. У контексті цієї проблеми на перше місце висувається питання особистісно-професійного розвитку правоохоронця, перший етап якого відбувається у відомчих вищих навчальних закладах. Кінцевим результатом такого розвитку повинна стати гармонійна особистість професіонала – майбутнього працівника органів внутрішніх справ. Отже, проблема гармонізації особистісного розвитку курсантів має бути на першому плані у навчально-виховному процесі ВНЗ МВС України. На виховання нової генерації співробітників ОВС орієнтують Конституція України, Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про міліцію», Положення про вищі навчальні заклади МВС (Наказ МВС України №62).

Як відомо, соціальна ситуація розвитку майбутніх працівників ОВС

характеризується тим, що вони не тільки навчаються у відомчих вищих навчальних закладах МВС України, а й водночас несуть службу. І якщо специфіка професійного розвитку курсантів досить ретельно досліджена у психологічній літературі, то процеси особистісного розвитку, в тому числі його гармонізації вивчені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слово «гармонія» (від грец. «harmonia») означає співмірність частин і цілого, злиття різних компонентів об'єкту в єдине органічне ціле. А у тлумачному словнику Д.Ушакова гармонія розглядається через поняття узгодженість взаємна відповідність (гармонія інтересів); погоджене поєднання, відповідність елементів усередині цілого, внутрішня цільність, повнота, згода (душевна гармонія, світова гармонія); стрункність, пластичність, співмірність, повнота і закінченість зовнішнього виразу. Розглядаючи гармонію, різні автори широко також використовують інші поняття: загальнонаукові (рівновага, цілісність, інтегрованість), природничі (адаптація, здоров'я), гуманітарні (благополуччя, соціальна зрілість, особистісна зрілість, душевна рівновага). Досить часто поняття гармонії розкривають через поняття узгодженості й доцільності. За

М.Й.Варієм, гармонія - вищий рівень інтегрованості, тобто, цілісності особистості. Автор вказує, що у суб'єктивному аспекті гармонія виступає як переживання благополуччя в різних його аспектах. Для духовного благополуччя важливе просування в розумінні сутності й призначення людини, досить повне усвідомлення сенсу життя. Соціальне благополуччя - це задоволеність особистості своїм соціальним статусом та актуальним станом суспільства, до якого особистість себе зараховує, задоволеність міжособистісними зв'язками, статусом у мікросоціальному оточенні. Вітальне благополуччя - гарне фізичне самопочуття, тілесний комфорт, відчуття здоров'я, що задовольняє індивіда, фізичний тонус.

Досить розповсюдженою є точка зору на гармонійність як на розвиток наступних граней людини: тілесної, душевної та духовної. Тілесна грань відбиває здоров'я людини, її відношення до власного тіла. Душевна грань характеризується здоровою психікою, позитивним ставленням до життя, настроєністю на добрі емоції та почуття. Духовна грань відбиває особисті відносини людини з Богом, духовний ріст, праведне життя, любов до ближнього.

Розглядаючи критерії психологічної гармонії О.Мотков вказує на наступні: по-перше, наявність у людини психічного, особистісного, соціального і духовно-психологічного здоров'я; по-друге, оптимальна організація, функціонування і саморозвиток основних компонентів психіки і поведінки; по-третє, достатній рівень психологічної культури особистості і наявності її саморозвитку; по-четверте, оптимальність способу життя людини [8].

Однак, з точки зору А.А.Мілса неможливо пізнати і зрозуміти людину, якщо приділяти увагу тільки її розвитку і підйому й не враховувати наявності і причини її «падіння», деградації, неузгодженості. Автор попереджає, що на шляху гармонізації особистісного розвитку зустрічається багато протиріч, парадоксів, неузгоджених явищ [6]. З іншого боку, традиційно у психології розвитку вважається, що протиріччя є рушійними силами розвитку (Л.С.Выготський, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, А.В.Запорожець і інші). Зокрема, Л. С. Выготський розуміє розвиток як

внутрішньо детермінований, цілеспрямований процес, який протікає не рівномірно, а суперечливо, через виникнення і вирішення внутрішніх конфліктів. Відповідно кризу розвитку він пропонує розуміти як ситуацію необхідності вибору, в якій здійснюється послідовний рух від неусвідомленості, пасивності і безвідповідальності вибору до усе більш повної його усвідомленості, активної позиції і ухвалення відповідального рішення [14]. Прийнято вважати, що внутрішні протиріччя є відображенням об'єктивних протиріч буття особистості і, залежно від співвідношення можливостей особистості і сили протиріч, виступають або в якості рушійних сил розвитку і зростання особистості, або в якості чинника, що перешкоджає розвитку.

На підставі аналізу літературних джерел, Е.М. Єгорова виділяє три типи протиріч, що виступають рушійними силами психічного розвитку людини. Вирішення цих протиріч пов'язане з виникненням в психіці різноманітних новоутворень [10]. Перший тип протилежностей - це протиріччя між новими потребами і неможливістю їх задоволення формами і способами поведінки, що склалися (формула протиріччя "хочу - не можу"). Другий тип - це протиріччя між вимогами і очікуваннями соціального середовища, з одного боку, і наявним рівнем розвитку психіки дитини, що не дозволяє їй відповідати цим очікуванням, з іншого боку (формула протиріччя "повинен - не можу"). Третій тип - це протиріччя між реальними і потенційними можливостями особистості, з одного боку, і соціальними умовами, що не дозволяють їм реалізовуватися в достатньо повній мірі, з іншого боку (формула протиріччя - "хочу і можу, але - не можна, неможливо"). Найчастіше це протиріччя пов'язане з проблемою самоактуалізації особистості.

Отже, виникає потреба розглядати в контексті проблеми гармонійного розвитку людини поняття і ознаки дисгармонійності особистості.

У психологічному словнику термін «дисгармонія» особистості визначається як часткове або цілковите порушення принципу гармонійності у розвитку особистості. При цьому часткова дисгармонія спостерігається частіше за все

на основі дефіциту емоційності. Повна дисгармонія може наставати внаслідок нервових і психічних захворювань [2]. У роботах О.І.Захарова, Л.С.Співаквської та ін. дисгармонійність особистості розглядається в контексті проблеми соціальної адаптації: соціальна дезадаптація як результат дисгармонійного розвитку [12]. Деякі автори (Е.А.Донченко і Т.М.Титаренко) дисгармонію особистості описують через відхилення у поведінці, які заважають продуктивній взаємодії і взаєморозумінню, призводять до формування диспропорційної структури відношень з оточуючим світом, іншими людьми, із самим собою [12].

Досить широко в психологічній літературі в межах проблеми гармонійності – дисгармонійності характеру використовується поняття «акцентуація характеру» (К.Леонгард, Г.Шмішек, А.Є.Лічко та ін.). Акцентуація характеру – це особливість характеру, що знаходиться в межах клінічної норми, при якій окремі риси надмірно посилені, внаслідок чого виявляється вибіркова уразливість відносно одних психогенних дій при збереженні гарної стійкості до інших. Акцентуація характеру хоч і є крайнім варіантом норми, однак по певним властивостям схожа з розладами особистості. Згідно з МКБ-10 акцентуація класифікується як одна з проблем, пов'язаних з труднощами підтримки нормального образу життя.

В клінічній психології і психіатрії поняття «дисгармонійний розвиток» розглядаються в межах проблеми дизонтогенезу як один з видів порушень розвитку поряд з такими видами як загальний психічний недорозвиток дитини, затримка психічного розвитку, ушкоджений, дефіцитарний та перекручений розвиток (за В.В.Лебединським). Дисгармонійність в цьому випадку стосується не стільки психіки взагалі, скільки характеру, насамперед, емоційно-вольової сфери [4]. Дисгармонійність є основною ознакою розладів особистості, при яких діагностується надмірна вираженість одних психічних властивостей і недорозвинення інших. Це може бути надмірна емоційна ранимість і збудливість при слабкості вольового контролю за поведінкою; егоцентризм, надмірні домагання щодо своєї значущості за відсутності реальних до цього

здібностей, можливостей і тому подібне. Вказані властивості в деякій мірі проявляються і у нормальній в психічному відношенні особистості, але вони в ній представлені у збалансованому виді. Традиційно критеріями розладів особистості (за П.Б.Ганнушкіним та О.В.Кербіковим) вважаються: вираженість патологічних рис особистості до рівня, коли порушується соціальна адаптація; тотальність психопатичних особливостей, що визначають увесь психічний вигляд індивіда; відносна стабільність, мала оборотність психопатичних особливостей [2].

На недостатність та дисгармонійність розвитку емоційно-вольової та мотиваційної сфер особистості при відносній збереженості інших структур вказує А.С.Максимова при аналізі проблеми дисгармонійного розвитку. Поєднання динамічних розладів емоційної сфери (підвищеної збудливості, інертності, перевазі негативних емоцій) породжує різноманітність конкретних варіантів дисгармонійного розвитку особистості. Невротичний розвиток авторка також розглядає в якості дисгармонійного [12].

На думку К.Роджерса дисгармонія особистості несе в себе певний патологічний аспект, який нагадує невроз. Відбувається втрата свого «Я» внаслідок подавлених істинних цінностей людини цінностями неправильними, інших людей, коли людина відмовляється від інтуїтивного «внутрішнього оцінного почуття», підкорює свою поведінку системі оцінок оточуючих, втрачає своє «Я». В якості одного з чинників, що призводять до дисгармонії К.Роджерс називає ригідність [11].

При вивченні психологічних чинників, що призводять до дисгармонійного розвитку особистості, Л.І.Божович та Л.С.Славина в якості основних чинників вказують на конфліктні співвідношення між безпосередніми несвідомими проявами суб'єкта і значущими для нього соціальними потребами. Внаслідок цього виникає афект неадекватності, закріплюються породжувані ним форми поведінки, які з часом перетворюються у відповідні якості особистості.

К. Хорні дійшла висновку про наявність особливої структури гармонійної особистості та особистості конфліктної, дисгармонійної. Зокрема, вона встановила,

що соціально неадаптованих людей, на відміну від людей гармонійних характеризують деякі загальні риси. Для них характерно різне ставлення до себе та інших (громадське у перших, приватне, егоїстичне, у других), різне співвідношення внутрішніх психічних компонентів (наприклад, самооцінки і домагань), різна характеристика їх емоційної сфери: постійна незадоволеність собою і оточуючими - у людей з дисгармонійною структурою особистості, панування у них поганого настрою, пригніченості, тривожності та ін. і відсутність цих особливостей у гармонійних людей [12].

Щодо чинників, які призводять до формування та розвитку дисгармонійної особистості, то в залежності від ступеня дисгармонійності різні автори вказують на різні чинники. Зокрема, до розладів особистості найчастіше призводять біологічні чинники (природжена або рано придбана біологічна неповноцінність нервової системи), а також дія несприятливих емоційно-травмуючих чинників (напр., неправильне виховання в сім'ї, тривалий поганий вплив соціального середовища). Дисгармонійний розвиток в межах норми частіше за все виникає внаслідок дії соціальних та соціально-психологічних чинників (неправильного виховання, наявності сімейних проблем, «перекрученого» міжособистісного спілкування, впливу неблагоприємного оточення однолітків тощо) [1]. Визначення конкретних чинників, що перешкоджають гармонійному та сприяють дисгармонійному розвитку особистості людини є актуальним завданням. Знання цих факторів дозволить розробляти спеціальні психологічні програми по гармонізації особистісного розвитку. На нашу думку, таке вивчення необхідно проводити диференційовано для певних категорій людей, враховуючи їх соціальну ситуацію розвитку.

Соціальна ситуація особистісного і професійного розвитку курсантів вищих навчальних закладів МВС України характеризується....

Формування цілей статті — визначити психологічні чинники, що перешкоджають гармонійному розвитку особистості курсантів ВНЗ МВС України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні взяли участь 208 курсантів Національної академії внутрішніх справ та Харківського національного університету внутрішніх справ. Групи досліджуваних склали 55 курсантів – першокурсників, 48 осіб – курсанти другого курсу, 52 - курсанти третього курсу і 53 курсанти навчалися на четвертому курсі.

У дослідженні було використано три психодіагностичні методики: методику діагностики індивідуальних особливостей, що перешкоджають саморозвитку особистості (Д.О.Леонт'єв, В.Ю.Костенко), 16-ти факторний опитувальник Кеттелла та методику «Особистісна біографія» О.Моткова. Порівняльний аналіз отриманих результатів проводився за допомогою t-критерію Стьюдента та фі-критерію Фішера. Для проведення кореляційного аналізу використовувався г критерій Спірмена.

Слід зазначити, що наші попередні дослідження дозволили виділити чотири компоненти процесу гармонізації особистості курсантів: когнітивний, мотиваційний, суб'єктно-діяльнісний, рефлексивний. В контексті аналізу суб'єктно-діялісного компоненту підкреслимо, що суб'єктний підхід і «можливісна» теорія особистості Д.О. Леонт'єва в число центральних категорій психології особистості ставлять феномен саморозвитку і розглядає активність суб'єкта по перетворенню власного життя як основну рушійну силу його розвитку [5]. Більш за те, у юнацькому віці якраз і відбувається своєрідний перелом у системі детермінант розвитку особистості : відбувається перехід від розвитку до саморозвитку [1].

Автори методики діагностики індивідуальних особливостей, що перешкоджають саморозвитку особистості (Д.О.Леонт'єв, В.Ю.Костенко) виділяють три види перешкод саморозвитку особистості, умовно позначені ними як «егоїзм», «ригідність» і «внутрішня неузгодженість особистості». Шкала егоїзму оцінює відношення індивіда до суспільства і інших людей. Надмірна спрямованість особистості на себе є істотним чинником, що обмежує саморозвиток. Цей феномен в якості перешкоди саморозвитку особистості особливо виділяли Л.І. Божович, А. Адлер, К. Хорни, Ф. Перлз. Шкала ригідності

оцінює міру гнучкості особистісних установок та інтерперсональної поведінки індивіда, здібності до прийняття нових установок і моделей взаємодії. В якості чинника, що гальмує саморозвиток особистості, на ригідність вказували К. Левін, К. Хорни, А.Г. Маслоу, Д.О. Леонт'єв. Шкала внутрішньої неузгодженості особистості має відношення до міри її гармонійності, інтегрованості, співвідношення особистісних структур, відчуття особистістю своєї цілісності. Описали даний феномен як перешкоду саморозвитку особистості К. Роджерс, А.Г. Маслоу, Е.Еріксон, К.Г. Юнг, Д.О. Леонт'єв [3].

Результати, отримані за цією методикою, свідчать про зменшення в цілому проявів ригідності та егоїзму у курсантів під час їх навчання у відомчому навчальному закладі. Внутрішня неузгодженість особистості також має вірогідну тенденцію до зменшення, що є позитивним чинником.

У методиці «Особистісна біографія» О.Мотковим підбрані питання, що стосуються найважливіших сторін особистості і життєдіяльності людини. До них відносяться особливості життєвого самовизначення, самореалізації, трансформації і гармонізації особистості. В сукупності усі ці характеристики утворюють інтегральний чинник «загальна

конструктивність особистості». В ньому відбиваються дві характеристики особистості: гармонійність, тобто оптимальність організації і протікання життєвого процесу, та загальна результативність життя, життєва самореалізація особистості. Високому рівню загальної конструктивності відповідає наявність цих обох складових: висока гармонійність організації особистості і процесу її життя, гарна самореалізація [7].

Високий результат за показником «гармонійність особистості» інтегрує в собі досить часте відчуття повноти і гармонійності свого життя; гарне самопочуття (здоров'я) впродовж року; здоровий і різноманітний спосіб життя; мале число внутрішніх протиріч в особистості і обставин, що заважають переживати внутрішню гармонію; переважно позитивний емоційний тонус; почуття єдності з усіма сферами свого життя, з людьми і світом в цілому; висока задоволеність відносинами в сім'ї, з друзями, в групі і життям в цілому; позитивна оцінка змін в особистості з віком; наявність роздумів над «вічними» питаннями; докладання значних зусиль, щоб активно і конструктивно прожити бажане число років [7]. Результати дослідження гармонійності особистості курсантів за цією методикою наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні гармонійності особистості курсантів (у %)

Рівні гармонійності	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс
Псевдовисокий	5,5	4,2	3,8	1,9
Високий	21,8*	33,3	34,6	39,6*
Середній	45,4	50,0	48,1	49,1
Низький	27,3*	16,7	13,4	9,4*

* - $p \leq 0,05$

З таблиці 2 бачимо, що частіше за все в усіх досліджуваних групах діагностується середній рівень гармонійності особистості (від 45,4% до 50%, без вірогідних відмінностей). Високий рівень гармонійності особистості займає друге місце за частотою прояву, причому остання вірогідно збільшується від першого курсу до четвертого (21,8% і 39,6%; $p \leq 0,05$). Низький рівень гармонійності, навпаки, зі збільшенням навчального курсу вірогідно зменшується за частотою (27,3% і 9,4%; $p \leq 0,05$). І псевдо високий рівень гармонійності особистості реєструється у

незначної кількості курсантів усіх навчальних курсів (від 1,9% до 5,5%). Тобто, в цілому рівень гармонійності особистості курсантів збільшується під час навчання у відомчому вищому навчальному закладі.

За даними методики Р.Кеттелла були побудовані усереднені особистісні профілі курсантів всіх навчальних курсів. Встановлено, що в процесі навчання у вищому навчальному закладі відбувається зменшення показників за факторами А (відкритість), F (безпечність), І (чутливість), О (схильність до почуття провини, тривожність), Q1 (радикалізм). Тобто,

курсанти четвертого курсу стають більш замкнутими, скептичними, розсудливими, серйозними, «твердими», відповідальними, самостійними, спокійними, безстрашними, консервативними порівняно з першо- і другокурсниками.

Наступним завданням нашого дослідження було проведення кореляційного аналізу між показником гармонійності особистості курсантів та іншими їх особистісними якостями. Встановлено, що існує зворотний кореляційний зв'язок між гармонійністю особистості та ригідністю ($r=-0,65$; $p\leq 0,05$), тривожністю ($r=0,62$; $p\leq 0,05$), егоїзмом ($r=0,58$; $p\leq 0,05$), внутрішньою напругою ($r=0,51$; $p\leq 0,05$), консерватизмом ($r=0,48$; $p\leq 0,05$), безпринципністю ($r=0,44$; $p\leq 0,05$). Тобто, можна казати, що при наявності цих особистісних якостей у курсантів вірогідність їх гармонійного розвитку знижується. Ці якості можна вважати психологічними (особистісними) чинниками, які перешкоджають гармонійному розвитку особистості курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

На підставі отриманих результатів та з урахуванням наших попередніх досліджень можна визначити шляхи гармонізації особистісного розвитку курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Це, по-перше, максимальний розвиток та підтримка психологічних чинників та умов, що сприяють гармонізації особистості (мотивації до гармонійного розвитку, суб'єктності як інтегральної якості особистості, рефлексії), по-друге, зменшення ступеня вираженості психологічних факторів, що

перешкоджають гармонійному розвитку особистості курсанта (ригідності, тривожності, егоїзму, внутрішньої напруги, консерватизму, безпринципності). І якщо для реалізації першого шляху потрібна психолого-педагогічна робота з курсантами на різних рівнях навчально-виховного процесу (саморозвиток курсантів, зміст навчальних дисциплін, особистий приклад осіб професорсько-викладацького та керівного складу, кураторство, допомога і психологічний супровід соціально-психологічної служби тощо), то для реалізації другого напрямку потрібна кваліфікована психологічна допомога з боку психологів соціально-психологічної служби вищого навчального закладу та систематична самостійна робота курсантів по саморозвитку особистості.

Висновки з даного дослідження і **перспективи** подальшого розвитку у даному напрямку. Визначено психологічні чинники, що перешкоджають гармонійному особистісному розвитку курсантів вищих навчальних закладів МВС України. Це такі особистісні характеристики як: ригідність, тривожність, егоїзм, внутрішня напруга, консерватизм, безпринципність. Визначено шляхи гармонізації особистісного розвитку курсантів у напрямку підтримки та розвитку психологічних умов, що сприяють гармонізації (мотивація до гармонійного розвитку, суб'єктність, рефлексія) та нівелювання психологічних чинників, що перешкоджають гармонійному розвитку особистості курсанта. Перспективою подальшої роботи є розробка психологічних засобів гармонізації особистісного розвитку курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Література

1. Волков Б.С. Психология развития человека : учеб. пособие для вузов / Б.С.Волков, В.Н.Волкова. – М.: Академический Проект, 2009.- 223с.
2. Клиническая психология: учебник / Под ред. Б.Д.Карвасарского.- Спб: Питер, 2002 – 960с.
3. Костенко В.Ю. Методика диагностики индивидуальных особенностей, препятствующих саморазвитию личности / В.Ю. Костенко // Ученые записки Орловского государственного университета. - 2013. - № 4 (54). - С. 419-423.
4. Лебединский В.В. Нарушения психического развития у детей / В.В.Лебединский.- М.:МГУ, 1985.- 168с.
5. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека // «Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии». Ред. Д.А. Леонтьев, В.Г. Щур. - М.: Смысл, 1997. - 336 с.
6. Милтс А.А. Гармония и дисгармония личности: Философско-этический очерк / А.А. Милтс. - М.: Политиздат, 1990. - 222 с.

7. Мотков О.И. Методика «Личностная биография» / О.И.Мотков. - Газ. «Школ. психолог». - 1998, № 38. - С. 8 - 9.
8. Мотков О.И. Психологическая гармония / О.И.Мотков.- Електронний доступ: [http : // psychology.rsuh.ru](http://psychology.rsuh.ru)
9. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 28.07.2004 № 842. – К. : МВС України, 2004. – 42 с.
10. Психология развития. Методическое пособие / сост. доцент, канд.психол.н. Егорова Э.Н. - Изд-ние 3-е, испр. и дополн. - Харьков: ИППС, 2006.- 144 с. (р.4- с.109 -143).
11. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р.Роджерс. - М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. - 480 с.
12. Степаненко Л.В. Проблема гармонійного та дисгармонійного розвитку особистості в психолого-педагогічній літературі / Л.В.Степаненко // Вісник Харківського державного педагогічного ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків ХДПУ, 2002. – Вип. 8. – С. 175–179.
13. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию : Перевод Е.И.Замфир под Ред. проф. М.М.Решетникова / К.Хорни. – СПб; БСК, 1997.- 316 с.
14. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О.В. Хухлаева. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 208 с.

Lastovets I. V., applicant of the psychology and pedagogy department

PSYCHOLOGICAL FACTORS, WHICH COMPLICATE THE BALANCED DEVELOPMENT OF THE PERSONALITY OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICER

The author considers the problem of the balanced development of the personality of the law enforcement officers in higher educational establishments in the context of factors, which complicate such development. The author gives the theoretical and psychological analysis of such categories as balanced and disbalanced development. The characteristics and factors of the personal disharmony have been considered and the criteria of the balanced development of the personality have been studied. The results of the empiric study, showed in the article, reflect the specific features and the levels of the balance-development of the law enforcement officers, their personality profile and the correlation-analysis results of the balance-level and other personal traits. It has been proved that the main psychological factors that complicate the balanced development of the personality of the law enforcement officers are the following: rigidity, egoism, anxiety, inner tension, conservatism and weak principles. The ways towards the harmonization of the personal growth of the law enforcement officers have been studied and offered.

Keywords: development, personality, balanced development, psychological factors, law enforcement officers, higher educational establishment, Ministry of internal affairs.